

GEBIEDSVISIE IJSSELVALLEI

2024 – 2041

Zachte zomen en stille stromen

Natuurmonumenten

Inhoudsopgave

Voorwoord	2
Kernwaarden: wat de IJsselvallei zo bijzonder maakt	3
Terugblik: vooruitgaan door achteruit te kijken	6
Toekomstbeeld: IJsselvallei in 2041 met toetsbare doelen	10
Opgaven: het verlagen van drukfactoren	13
Maatregelen	14
Begrippenlijst	17

Colofon

De gebiedsvisie betreft de volgende planeenheden: IJsselvallei en Woudhuizen

Samenstelling

Ellen ter Stege, Robert Ketelaar, Pieter de Leeuw, Esther Rust
Natuurmonumenten, Beheereenheid Zuid-Veluwe & IJsselvallei

Fotografie

Ferry Siemensma, Gerrit Rekers, Tineke Tromp, Martin van Lokven, Nick Cornelissen
Het is niet toegestaan de gegevens uit dit rapport over te nemen zonder toestemming van Vereniging Natuurmonumenten.

Vastgesteld op 4-12-2023 door Rob van Schijndel, landsmanager

Voorwoord

De IJsselvallei is een fascinerend gebied waarin natuurlijke en geografische elementen samenkomen en samen het unieke landschap vormen. We hebben ook te maken met watertekorten, wateroverschotten, slechte waterkwaliteit en nog veel meer. Dit alles in een gebied dat potentie heeft om - als wij daar met alle partijen de schouders onder zetten - een natuurlijk landschap van de hoogste kwaliteit te worden.

Natuurmonumenten werkt er samen met andere partijen hard aan om negatieve invloeden op de natuurgebieden in de IJsselvallei te verminderen. Naast onze eigen gebieden zijn er in de zuidelijke IJsselvallei ook gebieden van particulieren en/of andere natuurorganisaties die natuurgebieden beheren. Zo'n 80% van de zuidelijke IJsselvallei is landbouwgrond. Het in de toekomst realiseren van een meer natuurgerichte landbouw - en dan met name aan de westflank en direct rondom natuurgebieden - is een randvoorwaarde om de bijzondere natuurwaarden in de natuurgebieden in stand te houden. Natuurmonumenten draagt actief bij aan plannen die hiertoe bijdragen.

Niet voor niets zijn de natuurgebieden van de IJsselvallei aangemerkt als Gelders Natuur Network en valt een deel binnen het netwerk van Europees beschermde Natura 2000-gebieden.

Deze gebiedsvisie is geschreven vanuit het cruciale belang van natuurbescherming in de IJsselvallei. Het wijst ons op de unieke natuurwaarden die in het gebied aanwezig zijn en de noodzaak om deze te behouden. Het is de ambitie van Natuurmonumenten om de komende 18 jaar te behouden wat waardevol is en natuurlijke systemen te herstellen waar mogelijk.

We zoeken naar de gemeenschappelijke belangen en inzet om de IJsselvallei te beschermen, te verbeteren en te behouden. Daarbij dienen we rekening te houden met de uitdagingen van deze tijd. Samenwerking tussen verschillende belanghebbenden lijkt de sleutel te zijn tot het succes van deze inspanningen.

We omschrijven de huidige waarden, benoemen de bedreigingen en geven ons beeld over de toekomst van de IJsselvallei. Onze ambitie is gerealiseerd wanneer in de zuidelijke IJsselvallei natuurlijke processen de ruimte krijgen en de doelen, zoals in deze visie beschreven, gehaald zijn. De natuurgebieden in de IJsselvallei worden de kernen van een samenhangend netwerk dat natuurlijk is, robuust is en inspireert. Een prachtig gebied om als bewoner, beheerder en bezoeker van te genieten en trots op te zijn!

Hans van Dijk
Gebiedsmanager Natuurmonumenten
Beheereenheid Zuid-Veluwe en IJsselvallei

Kernwaarden: wat de IJsselvallei zo bijzonder maakt

De IJsselvallei is een boeiende vallei, ingeklemd tussen enerzijds de hoge gronden van het Veluwemassief en anderzijds de rivier de IJssel. Ze biedt ons zowel natuurlijke schoonheid als ook culturele rijkdommen. De verschillende steden die in of langs de IJsselvallei liggen, bieden culturele bezienswaardigheden en sommige dorpen hebben nog een geheel eigen karakter. De natuurgebieden in de IJsselvallei vertegenwoordigen hoge waarden die momenteel helaas sterk onder druk staan.

In de gebieden van Natuurmonumenten in de IJsselvallei is de **rijke historie** nog goed zichtbaar. In de landgoederenzone staan prachtige landhuizen met daaromheen ecologisch waardevolle bossen en boerderijen. De hier en daar nog zichtbare oorspronkelijke verkaveling leert ons over de verdeling van het land in vroegere tijden. Hierin besloten ligt het verhaal over de ontwikkeling van het IJsselvallei landschap en de rijke geschiedenis. In het gebied lag het laatste oerbos van Nederland: het Beekbergerwoud.

Een aanzienlijk deel van de natuurgebieden in de IJsselvallei bestaat uit een grote diversiteit aan grasland. Eén van de zo kenmerkende en kwetsbare vegetatietypen is het schrale (blauw)grasland. Dit waren oorspronkelijk boerengraslanden. De vegetatie van blauwgraslanden typeert zich door een mix van soorten die oorspronkelijk grotendeels in de randzones (lagg-zone) van hoogvenen stonden. Goed ontwikkelde lagg-zones zijn in Nederland inmiddels vrijwel niet meer aanwezig, maar veel soorten hebben zich door het extensieve hooilandbeheer van weleer kunnen handhaven in blauwgraslanden.

De term blauwgrasland is terug te voeren op de blauwachtig gekleurde planten die er groeien, zoals blauwe knoop, blauwe zegge en spaanse ruiter. In de literatuur wordt ook wel gesproken over een historische vergissing. In sommige dialecten wordt het woord 'blauw' namelijk gebruikt in de betekenis van 'minderwaardig'. Het zou een zinnige verklaring kunnen zijn in de historische context, omdat deze graslanden waarschijnlijk het minst waardevol waren voor de gebruikers van de landerijen van die tijd. Het waren de natste en schraalste graslandjes die een boer kon bezitten.

Blauwgraslanden worden tot nat schraalland gerekend. Nat schraalland is door de rijkdom aan zeldzame soorten van groot Europees en nationaal belang. Blauwgraslanden zijn beperkt tot een klein gebied aan de Atlantische kust van Europa. Tot in het begin van de 20e eeuw vond men nog grote oppervlaktes blauwgrasland, vooral in de randen van beekdalen met een zandige ondergrond, zoals de IJsselvallei. Nu zijn blauwgraslanden in Nederland zeldzaam. Verdroging (gebufferd water bereikt de wortels van planten niet meer), verzuring (door stikstofdepositie) en vermisting (door voedselrijk water dat de blauwgraslanden bereikt via sloten) zijn de belangrijke bedreigingen voor nat schraalland. De kwetsbare en bijzondere flora verdwijnt en daarvoor in de plaats groeit opslag van boompjes en nemen algemene grassen het over. Er wordt geschat dat Nederland zo'n 30.000 hectare blauwgrasland rijk was. Rond 2009 was er nog zo'n 50 hectare goed ontwikkeld blauwgrasland over.

Nat schraalland is weinig productief en de bodem is slap. De graslanden zijn daardoor slecht toegankelijk. Ze kunnen 's winters onder water staan, maar zullen 's zomers oppervlakkig uitdrogen. Door de graslanden jaarlijks te maaien en het maaisel af te voeren blijft het voedselarme karakter behouden. Hierdoor krijgen meer bijzondere plantensoorten een kans en neemt de soortenrijkdom toe.

De **unieke plek** van de IJsselvallei in het Nederlandse landschap brengt specifieke kenmerken en aspecten met zich mee. Zo is er sprake van zichtbare grondwaterinvloed. Het grondwaterpeil heeft een directe invloed op het landschap en bepaalt bijvoorbeeld waar bepaalde plantensoorten wel of niet groeien. De hoogte van het grondwaterpeil kan sterk variëren afhankelijk van het seizoen en de neerslag.

Je ziet de Veluwe, je ruikt de IJssel!

De IJsselvallei vormt een overgangsgebied tussen de Veluwe, een bosrijk en heuvelachtig gebied, en de vlakke rivierdalen van de IJssel. Door de interactie van factoren zoals grondwater, bodemsoorten en hoogteverschillen, is het landschap en daarmee ook de ecologie in de IJsselvallei zeer gevarieerd. Je vindt er naast rivierdalen ook dijken, uiterwaarden, bossen en landbouwgrond.

Er bestaan enorm veel (complexe) relaties tussen het hydrologisch systeem, de bodemsoorten en aanwezige planten en dieren. Deze bestaan bijvoorbeeld in de hydrologie (grondwater en oppervlaktewater), de verschillende bodemsoorten (die invloed hebben op de vegetatie), en de aanwezige planten en dieren. Deze relaties dragen bij aan de ecologische diversiteit van de IJsselvallei.

Een ieder die zich wil verdiepen in de natuurlijke rijkdom van de IJsselvallei valt al snel de volgende **plant- en diersoorten** op:

- Zo komt de wespandief voor. Een roofvogel die bekend staat om zijn lange staart en zijn gewoonte om wespen en bijen te eten. Ze broeden in bossen, maar gebruiken ook andere delen van het landschap van de IJsselvallei. Hun voedselzoektocht brengt ze van open velden tot bosrijke gebieden.
- De kleine ijsvogelvlinder is een prachtige vlindersoort. Ze vliegen snel en behendig door bossen en langs waterwegen. Hun kleurrijke vleugels en opvallende vluchtpatroon maken ze tot een genot om te zien.

- De grauwe klauwier is een bijzondere zangvogel die in struwelen leeft. Ze staan bekend om hun gewoonte om insecten te vangen en ze aan doornen of prikkeldraad te spiesen voor later gebruik.
- Blauwe knoop is een bijzondere plant die van nature voorkomt in natte graslanden en moerassen. Het is een van de vele plantensoorten die goed gedijen in de blauwgraslanden van de IJsselvallei.

Het behoud en de bescherming van deze soorten en het beheer van hun leefomgeving zijn essentieel om de natuurlijke diversiteit van de IJsselvallei te behouden.

De bewoners en bezoekers kunnen genieten van de rijke natuurwaarden en het prachtige landschap van de IJsselvallei. Het is een nog **relatief rustig** gebied en vooral geschikt voor lange, heerlijke wandelingen en fietstochten.

Dagvlinders van open bossen

De IJsselvallei herbergt een bijzondere diversiteit aan dagvlinders. De combinatie van halfopen boslandschappen en natte natuur biedt een habitat aan een aantal zeer karakteristieke soorten, waaronder kleine ijsvogelvlinder, grote weerschijnvlinder, keizersmantel en grote vos. Met name kleine ijsvogelvlinder en grote weerschijnvlinder zijn typerend voor vochtige bossen met open plekken en brede bospaden. Deze omstandigheden zijn bij uitstek te vinden in de landgoed bossen van Voorstonden en Leusveld, maar ook in het halfopen landschap van de Empese en Tondense heide voelen deze vlinders zich inmiddels weer thuis.

Kleine ijsvogelvlinder legt haar eitjes op hangende stengels van wilde kamperfoelie op halfopen plekken in het bos en is bijzonder gevoelig voor verdroging. Ecologisch bosbeheer (waarbij o.a. variatie en natuurlijke overgangen centraal staan) en hydrologisch herstel hebben het afgelopen decennium een impuls gegeven aan de dichtheid en verspreiding van kleine ijsvogelvlinder in de IJsselvallei. Grote weerschijnvlinder lijkt in het kielzog te volgen en wordt de laatste jaren weer steeds vaker gezien in onze gebieden in de IJsselvallei. Grote weerschijnvlinder lijkt inmiddels ook neergestreken in het Beekbergerwoud, waar natuurlijke bosontwikkeling ook steeds betere omstandigheden schept voor deze bijzondere dagvlinders.

Terugblik: vooruitgaan door achteruit te kijken

Dankzij het toegenomen draagvlak voor natuurbescherming kon het beheerteam Zuid-Veluwe en IJsselvallei van Natuurmonumenten de afgelopen jaren worden versterkt. Deze versterking stelde het team in de gelegenheid werk te maken van natuur- en systeemherstel. Ook kon meer aandacht worden gegeven aan communicatie en recreatie in het gebied dan voorheen. Van een relatief introverte uitvoeringsorganisatie heeft Natuurmonumenten zich kunnen ontwikkelen tot een brede natuurbeschermingsorganisatie die in contact staat met de samenleving. In 2005 schreef Natuurmonumenten de visie “Parels in de luwte”. Daarin is ingezet op drie strategieën voor het duurzaam behoud en verder herstel van de bijzondere natuurwaarden in de zuidelijke IJsselvallei, namelijk 1. Vergroten; 2. Versterken en 3. Verbinden. Van zuid naar noord worden hieronder de ontwikkelingen besproken die in deze gebieden in de afgelopen visieperiode hebben plaatsgevonden.

Het **Soerense Broek** is ingericht in 2013 en ontwikkelt zich sindsdien voorspoedig richting blauwgrasland en (vochtige) heide. De Soerense beek die door het gebied stroomt is nog ingericht ten behoeve van waterafvoer en de waterkwaliteit is nog niet op het gewenste niveau.

Op de landgoederen **Voorstonden** en **Leusveld** en op de **Hiemberg** zijn diverse percelen ingericht voor de ontwikkeling van blauwgrasland, vochtige heide en vochtige bossen. De ontwikkeling van de percelen die in de periode 2012/2013 zijn ingericht verloopt positief. De lage grondwaterstanden in het voorjaar en in de zomer belemmeren een verdere ontwikkeling. Er loopt hier een gebiedsproces om systeemherstel van de landgoederen te realiseren. Het is noodzakelijk om ook buiten de natuurgebieden maatregelen te treffen om de verdroging van de natuurgebieden tegen te gaan. Intussen zijn diverse cruciale percelen voor dit systeemherstel verworven.

Op de **Empese en Tondense heide** zijn we in 2012 gestart met systeemherstel. In 2022-2024 is daarvan de tweede fase uitgevoerd en de planvorming voor de derde fase is in 2023 gereedgekomen. De

ontwikkelingen tot nu toe laten zien dat de genomen maatregelen nog onvoldoende zijn om de beoogde natuurdoelen te bereiken. In het westelijk deel van het gebied is de kwelinvloed onvoldoende en in het hele gebied zakken de grondwaterstanden in het voorjaar en in de zomer te diep weg. De aanwezigheid van watercrassula heeft een negatieve invloed en bemoeilijkt het beheer van het gebied.

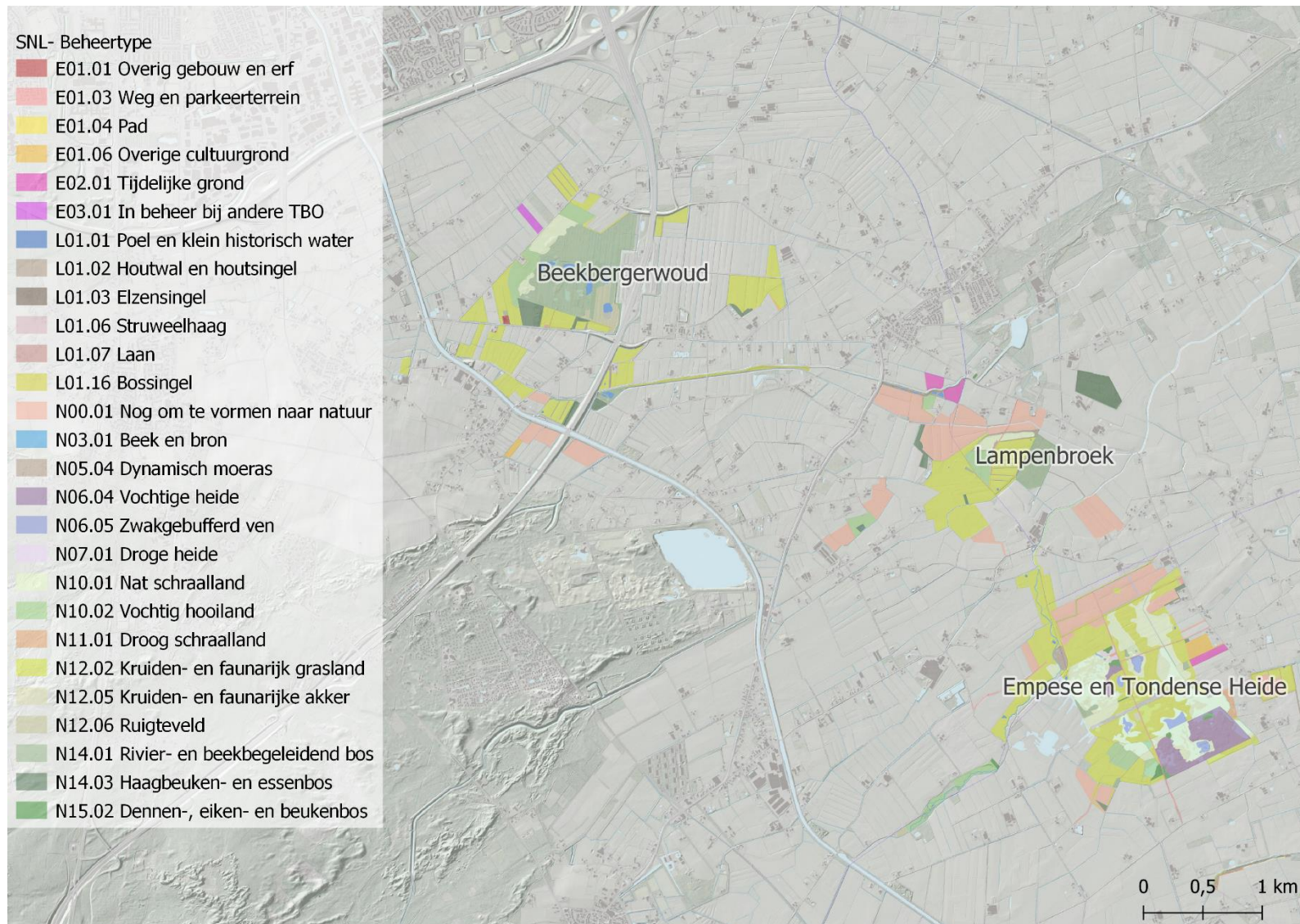
Rond **Lampenbroek** hebben Natuurmonumenten en provincie succesvol enkele agrarische bedrijven kunnen aankopen, waardoor het natuurgebied sterk vergroot is. Er ligt een inrichtingsplan dat vanaf 2024 uitgevoerd wordt. De ecologische verbinding van Lampenbroek met de rest van de natuurgebieden is nog niet optimaal. Het westelijk deel van het **Beekbergerwoud** is tussen 2006 en 2012 in twee fasen ingericht; het hydrologisch systeem is hersteld en de fosfaatrijke toplaag in het noordelijk deel is verwijderd. Het gebied ontwikkelde zich hierna snel, maar de lage grondwaterstanden en de invloed van exoten vormen nog een probleem.

Sinds 2020 beheert Natuurmonumenten voor de gemeente Apeldoorn landgoed **Woudhuizen** in een erfpachtconstructie voor een periode van 30 jaar met als doel om de natuurkwaliteit te verbeteren. Uit de Landschapsecologische Systeemanalyse (LESA) blijkt dat de potenties hiervoor zeer hoog zijn.

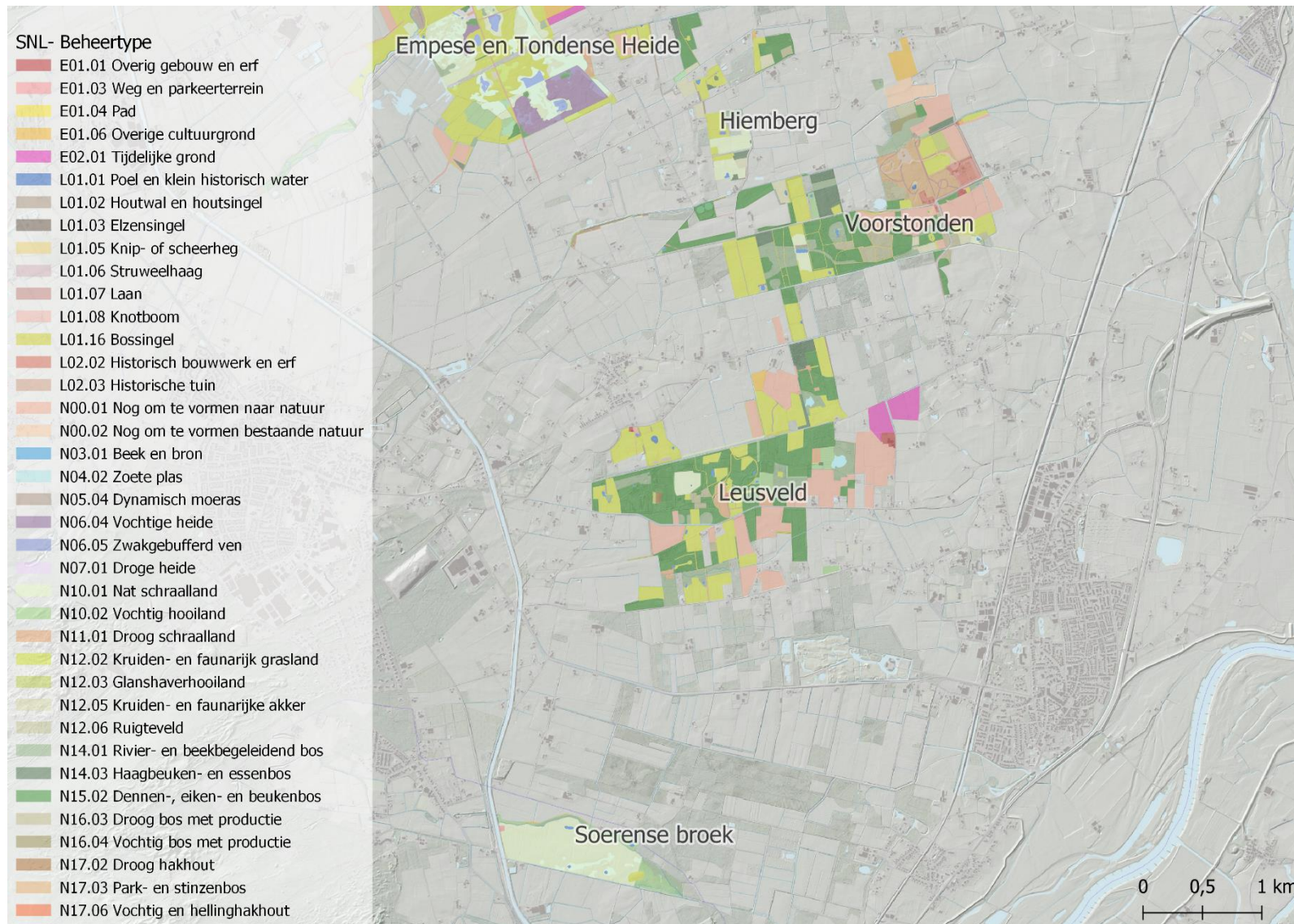
In het **Weteringse Broek** heeft Natuurmonumenten in de afgelopen visieperiode een aantal kleine gebieden in eigendom gekregen, die intussen allemaal zijn ingericht. De biodiversiteit van deze gebieden is in de afgelopen jaren sterk toegenomen. De uitdagingen zijn echter groot vanwege de versnippering en de aanwezigheid van invasieve exoten.

Figuur 1 Natuurgebieden in het noordelijk deel van de zuidelijke IJsselvallei. Kleuren weerspiegelen de verschillen SNL-beheertypen (d.d. 22-11-2023)

Figuur 2 Natuurgebieden in het middelste deel van de zuidelijke IJsselvallei. Kleuren weerspiegelen de verschillen SNL-beheertypen (d.d. 22-11-2023)

Figuur 3 Natuurgebieden in het middelste deel van de zuidelijke IJsselvallei. Kleuren weerspiegelen de verschillen SNL-beheertypen (d.d. 22-11-2023)

INHOUDSOPGAVE

VOORWOORD

KERNWAARDEN

TERUGBLIK

TOEKOMSTBEELD

OPGAVEN

MAATREGELEN

BEGRIPPENLIJST

Toekomstbeeld: IJsselvallei in 2041 met toetsbare doelen

In 2041 vormen de natuurgebieden in het oude cultuurlandschap van de zuidwestelijke IJsselvallei een samenhangende ecologische eenheid met robuuste verbindingen. Vanaf de Veluwe tot aan IJssel zijn natuurgebieden zowel ecologisch als landschappelijk verbonden. De historische landschappen zijn nog goed herkenbaar en de natuurgebieden hebben hun eigen kenmerkende karakter behouden. Er zijn landgoederen, heideterreinen, bossen en open tot halfopen gebieden met hooilanden. Aanvoer van schoon grondwater tot in de wortelzone van de planten is in alle natuurgebieden aanwezig. Door de transitie van de landbouw is er minder verdroging en is er meer ruimte voor soorten van het platteland als patrijs en veldleeuwerik. Door inzet van diverse partijen is de oppervlakte natuur in de zuidelijke IJsselvallei met minimaal 1000 hectare uitgebreid, deze gebieden zijn in beheer bij zowel particulieren als terreinbeherende organisaties. Zwarte ooievaar, kraanvogel, purperreiger en otter zijn teruggekeerd. Wespeneieren en rode wouwen leven in de IJsselvallei, omdat hier voldoende voedsel te vinden is en windmolens afwezig zijn. De graslanden in de natuurgebieden zijn rijk aan insecten omdat Natuurmonumenten op deze plekken altijd een deel van het gewas ongemaaid laat. Een compleet overzicht van de toetsbare doelen is opgenomen in het document “Toetsbare doelen IJsselvallei 2024-2041”.

Van zuid naar noord treffen we de volgende natuurgebieden aan.

Het **Soerense broek** is via het dal van de Soerense beek verbonden met de Veluwe en de IJssel en maakt deel uit van een lint van natuurgebieden langs een mooie gradiënt. Blauwgrasland en vochtige heide zijn hier soortenrijk en goed ontwikkeld. Op de laagste delen van het gebied heeft zich veen ontwikkeld. Het Soerense Broek heeft haar open karakter

behouden. Alleen in het meest oostelijke deel van het gebied is sprake van een hoge mate van beslotenheid.

Het kenmerkende eeuwenoude karakter van open en gesloten is nog altijd zichtbaar op de landgoederen **Voorstonden** en **Leusveld** en op de **Hiemberg**. Het watersysteem is hersteld door de (uit het verleden aanwezige) slenkenpatronen te benutten. Bij inrichtings- en herstelmaatregelen is rekening gehouden met behoud en eventueel herstel van de cultuurhistorische waarden, met name in de kern van deze landgoederen. De landgoederenzone maakt deel uit van een bosrijke zone die zich uitstrekt van Leuvenheim naar Bussloo. Dit vormt tevens het leefgebied van kleine ijsvogelvlinder, grote weerschijnvlinder, keizersmantel en iepenpage. Broedvogels van oude bossen, struweel en cultuurlandschap zijn toegenomen. Door het hydrologisch herstel en omvorming van gronden is de kwaliteit en oppervlakte van het alluviale bos sterk verbeterd. Ook is de oppervlakte blauwgrasland flink uitgebreid.

Knoflookpad en kamsalamander hebben robuuste populaties in de zuidelijke IJsselvallei. Leefgebieden zijn onder andere te vinden in het kleine natuurgebied **Groot Soerel**, maar ook in het landelijk gebied rondom onze natuurgebieden.

Op de **Empese en Tondense heide** maken de heiderestanten dankzij natuurherstel deel uit van een omvangrijk, grotendeels open gebied met zwakgebufferde vennen, blauwgraslanden, heischrale graslanden, droge en natte heides en pionier- en trilveenvegetaties. De Eerbeekse hooilanden vormen hiermee een landschappelijk contrast met een geperceleerd en door elzensingels omgeven hooilandcomplex. De verzuring uit het verleden is geneutraliseerd doordat de grondwatervoeding is hersteld. Zilveren maan, watersnip en tureluur vliegen weer rond in het gebied en Spaanse ruiter en blauwe knoop geven

kleur aan de blauwgraslanden. Broedvogels van heide, moerassen en open landschappen zijn toegenomen.

Lampenbroek is één van de parels van de beheereenheid met tientallen hectares blauwgrasland en goed ontwikkeld, onbeheerd elzenbroekbos. Het historische kavelpatroon uit 1850 met zijn besloten karakter is nog altijd aanwezig in de kern van het natuurgebied, terwijl het westelijk deel van het gebied (de voormalige Loenense hooilanden) een grotendeels open karakter heeft. De Tochtsloot vormt de grens tussen deze twee landschappelijke eenheden. Op de laagste plekken van het gebied vindt veenvorming plaats. De beken aan de noord- en oostkant maken integraal deel uit van het natuurgebied. In het beheer werken Natuurmonumenten en Waterschap samen aan de natuurkwaliteit. Doordat de waterkwaliteit sterk verbeterd is zorgt overstroming voor een gewenste dynamiek in het natuurgebied.

Op de plek waar ooit het laatste oerbos van Nederland aanwezig was staat nu weer een nieuw **Beekbergerwoud** dat zo spontaan mogelijk mag ontwikkelen. De omvang van het beboste deel is ongeveer gelijk aan het historische bos en functioneert als een aaneengesloten geheel. Dankzij de herstelde hydrologie groeien hier op uitgebreide schaal elzenbroekbossen, waarin weer soorten worden aangetroffen die hier in het verleden ook groeiden, zoals knikkend nagelkruid en paarbladig goudveil. Ook de kwak is hier teruggekeerd als broedvogel. De hoogteverschillen zorgen voor variatie in het bos. Langs de randen van het bos zijn bloemrijke graslanden aanwezig en er is een mooie overgang (mantel-zoom) tussen de graslanden en het bos.

Woudhuizen is een landgoed met veel bijzondere natuur afgewisseld met kleinschalige, natuurinclusieve landbouw. De aanwezigheid van kalkgyttja (moeraskalk) in de ondergrond en de aanwezigheid van schoon kwelwater hebben gezorgd voor verrassende ontwikkelingen op de voormalige landbouwgronden. Het karakteristieke cultuurhistorische landschap is behouden. In de bossen en langs de bosranden vliegen kleine ijsvogelvlinder, grote weerschijnvlinder, keizersmantel en iepenpage weer rond. We werken hier zoveel mogelijk samen met lokale partijen en de aanwezigheid van de stad biedt kansen voor voldoende vrijwilligers om ons te helpen met het beheer.

De natuurgebieden van **Weteringse Broek** zijn onderling verbonden, waardoor soorten kunnen migreren van het ene naar het andere natuurgebied. Dat kan bijvoorbeeld omdat de weteringen in dit ontginningslandschap zijn voorzien van natuurvriendelijke oevers, bermen ecologisch worden beheerd en de landbouw meer natuurinclusief is geworden. Om dit te bereiken werken we samen met lokale partijen.

De natuurgebieden in de IJsselvallei bieden ruimte aan de natuurminnende recreant die komt om te wandelen en te fietsen. Op de meest kwetsbare plekken zijn paden in het broedseizoen afgesloten en op sommige plekken zijn honden niet toegestaan. Daarmee is er voldoende rust binnen de natuurgebieden voor o.a. verstoringsgevoelige vogels. Rondom de natuurgebieden is meer ruimte gekomen om te recreëren op het platteland.

Beheertype	Moeras	Vochtige heide	Zwak-gebufferd ven	Droge heide	Nat schraalland	Vochtig hooiland	Droog schraal-grasland	Kruident- en faunarijk grasland	Glanshaver- hooiland	Zilt- en overstro- mings- grasland	Kruident- en faunarijke akker	Ruigteveld	Rivier- en beekbege- leidend bos	Haagbeuke n- en essenbos	Dennen-, eiken- en beukenbos	Productie- bos	Park- en stinzenbos	landschaps elementen	Nog om te vormen naar natuur	overig
beheertypecode 1	N05.03	N06.04	N06.05	N07.01	N10.01	N10.02	N11.01	N12.02	N12.03	N12.04	N12.05	N12.06	N14.01	N14.03	N15.02	N16.03	N17.03	L01	N00.01	E
beheertypecode 2	N05.04															N16.04		L02	N00.02	
Oppervlakte november 2023 (ha)	4.11	20.78	5.6	0.76	140.08	48.89	4.63	308.67	1.75	0	11.42	8.45	106.4	40.07	239.58	15.28	18.65	48.61	281.73	46.26
Gewenste ontwikkeling oppervlakte	>	>	=	>	>	>	>	=	>	>	>	>	>	>	<	<	=	>	<	
Soerense Broek				M	H	H		H					H	H						x
Voorstonden, Leusveld, Hiemberg	M				H	H	M	H	M		H	M	H	H	H	x	H			x
Groot Soerel	M				M			H			M	M		H	H					x
Empese en Tondense heide	M	H	H	M	H	H	M	H			M	M	H	H	H					x
Lampenbroek					H	H		H		M	H		H	H	H					x
Beekbergerwoud	M				H	H		H			H	M	H	H						x
Woudhuizen		H			H			H			H	M			H					x
Weteringse Broek	M				M	M		H			M	M	M	M						x

Figuur 4 Overzicht van de aanwezige beheertypen per natuurgebied, met bijbehorende toetsbare doelen op het gebied van kwaliteit en oppervlak.

OPGAVEN

INHOUDSOPGAVE

VOORWOORD

KERNWAARDEN

TERUGBLIK

TOEKOMSTBEELD

OPGAVEN

MAATREGELEN

BEGRIPPENLIJST

Opgaven: het verlagen van drukfactoren

Natuurmonumenten wil haar gebieden duurzaam behouden en toekomstbestendig maken. Dat kunnen we niet alleen binnen onze eigen gebieden. Ze staan namelijk onder invloed van drukfactoren buiten de natuurgebieden. Bovendien heeft de gehele zuidelijke IJsselvallei een opgave om in te spelen op de veranderingen in ons klimaat. Daarom wil Natuurmonumenten samen met andere partijen werken aan robuuste en verbonden natuurgebieden.

De belangrijkste negatieve invloeden van buiten op onze natuurgebieden zijn:

- Effecten van (nabijheid) intensieve landbouw: oa. vervuiling (grond-)water door gebruik bestrijdingsmiddelen en de uitstoot van stikstof die zorgt voor verzuring, vermesting en verdroging
- Sterk verlaagde grondwaterstanden als gevolg van ontwatering en grondwateronttrekkingen. Aanvoer van oppervlaktewater van een slechte kwaliteit.
- Sterk verlaagde grondwaterstanden als gevolg van ontwatering en grondwateronttrekkingen
- Invasieve exoten
- Verstedelijking, door bevolkingsgroei rukt bebouwing op en wordt steeds dichter tegen onze gebieden aangebouwd.
- Verstoring door (toenemende) recreatie

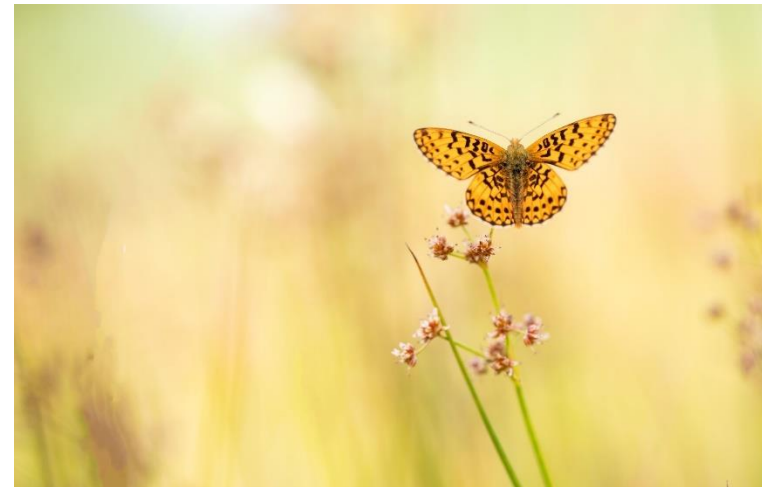
Hier komt bovenop dat ons klimaat verandert. Het wordt warmer, neerslag komt in grotere pieken en de verdamping neemt toe. Water wordt schaars als we de snelle afvoer ervan niet stoppen. De natuurgebieden hebben last van deze veranderingen, maar kunnen tegelijk ook bijdragen aan klimaatadaptatie.

Natuurmonumenten zal zich de komende jaren actief inzetten om de negatieve effecten op onze natuurgebieden sterk te verminderen én (nieuwe) natuur te ontwikkelen. Daarmee leveren we een bijdrage aan de maatschappelijke opgave voor een toekomstbestendige leefomgeving met gezonde bodem, water en lucht. Dit vraagt wel een fikse systeemverandering en transitie van de landbouwsector.

Wij zien de volgende belangrijke opgaven rondom onze natuurgebieden:

- Robuuste en verbonden natuurgebieden.
- Een natuurlijk functionerend watersysteem.
- Natuurinclusieve landbouw die past bij het mooie landschap.
- Uitbreiding van honderden hectaren extra bos.

Realisatie van deze opgaven leidt tot een aantrekkelijke zuidelijke IJsselvallei. Ze is soortenrijk: veel soorten planten en dieren kunnen er leven. Ze is gezond: de kwaliteit van de lucht, bodem en het water zijn sterk verbeterd en ze is mooi: het landschap is aantrekkelijk en passend bij de lange ontstaansgeschiedenis van het gebied.

Maatregelen

Om de doelstellingen uit deze visie te behalen, richten we het natuurbeheer op herstel, uitbreiding en versterking van natuurwaarden.

Een belangrijk deel van het werk van Natuurmonumenten bestaat uit beheer en onderhoud van de bestaande natuur, landschapselementen en gebouwen. Deze jaarlijkse werkzaamheden vergen veel tijd en vakmanschap. Om een kleine indruk te geven: we maaien hooiland, snoeien struweelhagen, onderhouden historische gebouwen, staan in contact met burens, voeren veiligheidscontroles uit van wegen en paden, handhaven de toegangsregels, schonen poelen op, repareren rasters en nog heel veel meer. De beheereenheid van Natuurmonumenten werkt continue aan de verbetering van dit **reguliere beheer**.

Cultureel stenen erfgoed wordt onderhouden, altijd met een passende benutting van een gebouw.

In de eerste jaren van deze visie is **inrichtingsbeheer** aan de orde. Om op in het verleden zwaar bewerkte en overbemeste graslanden schrale vegetaties te ontwikkelen, is het soms noodzakelijk om de toplaag af te graven om invloed van voedingsstoffen drastisch te verlagen. Tegelijkertijd brengen we met deze maatregel het maaiveld richting het basenrijke grondwater en zal water van hoge kwaliteit in de wortelzone van planten komen. De potentieel hoge kwaliteit van de pas ingerichte graslanden stimuleren wij door het toepassen van gebiedseigen maaisel.

Als soorten uit de lijst van toetsbare doelen niet uit zichzelf terugkeren, kan herintroductie een optie zijn.

Naast inrichtingsbeheer gaan we verder met **omvormingsbeheer**. Totdat externe invloeden (zoals de constante aanvoer van voedingsstoffen vanuit lucht en water en vanuit de voorraden in de bodem) tot een acceptabel niveau gedaald zijn, blijft verschraling door intensief maai- en afvoerbeleid noodzakelijk op vrijwel al onze graslandpercelen. Ook zal het in veel gebieden noodzakelijk zijn om de constante vestiging van houtige

opslag tegen te gaan op die plekken in percelen waar juist open, schrale, zeldzame natuurwaardes een plek kunnen krijgen. Wanneer een gewenst natuurtype bereikt is, kunnen wij overgaan tot regulier beheer door te maaien en/of te beweiden. Begrazing wordt toegepast daar waar we een toegevoegde waarde zien voor de natuurkwaliteit of cultuurhistorie.

In bossen zetten wij -waar nodig- in op omvorming naar inheemse bosvegetaties. Er is sprake van ecologisch beheer gericht op de ontwikkeling van bossen die qua samenstelling, structuur en proces overeenkomen met bostypen die hier van nature thuishoren. Op verschillende plekken, zoals Beekbergerwoud en Lampenbroek, kiezen we voor een natuurlijke bosontwikkeling zonder beheer. Overgangen van bossen naar graslanden worden waar mogelijk beheerd als mantel-zoomvegetaties.

Overgangen van bossen naar graslanden worden waar mogelijk beheerd als mantel-zoomvegetaties.

Inrichting en beheer van verbindingszones worden afgestemd op de natuurtypen en soorten die er gebruik van moeten maken.

Mits door de overheid ondersteund en gefinancierd blijven wij ons inzetten op de eliminatie of beheersing van invasieve, exotische soorten in onze gebieden. Van de overheid verwachten wij gerichte inzet op de gebieden om ons heen op dit vlak.

Focus beheer per gebied

Het realiseren en behouden van hoogwaardige, aan grondwater gebonden vegetaties en bijbehorende fauna is in alle natuurgebieden in de IJsselvallei aan de orde. Er zijn echter op gebiedsniveau unieke kenmerken te benoemen waardoor focus in uitvoering van bepaalde beheermaatregelen kan plaatsvinden.

Het kleinschalige landschap op de landgoederen Voorstonden, Leusveld en Woudhuizen vergt kleinschalig beheer van onder andere meer oude loofbossen, houtwallen, hagen en lanen. In de parkbossen is het beheer

in eerste instantie gericht op herstel en behoud van deze historische kernen. Buiten de kernen bepalen de (potentieel) aanwezige natuurwaarden de beheerstrategie.

Groot Soerel, Hiemberg en Weteringse Broek zijn gebieden waar met kleinschalig beheer sterk gestuurd wordt op aanwezige, hoogwaardige landschapselementen. Poelen, hagen en knotbomen zijn gelegen tussen graslandjes en akkers. Op Groot Soerel en Hiemberg is het beheer ook mede ingegeven door aanwezigheid van knoflookpad en kamsalamander.

Natuurgebieden Empese & Tondense heide, Lampenbroek en Soerense Broek zijn gebieden waar een open landschap wordt nagestreefd, met in de afwisseling kleine bosschages, enkele oude hakhoutpercelen of andere landschapselementen.

Op de Empese & Tondense Heide bevinden zich naast schrale graslanden ook kernen van vochtige heides. Wij verwachten dat gestuurde begrazing de aankomende jaren nodig blijft om de kwaliteit van de heides te verbeteren. Ook het verwijderen van houtige opslag blijft noodzakelijk om de openheid van het landschap te bewaren. In het oostelijk deel van het Soerense Broek ligt een retentiebekken wat meer besloten is dan het westelijke gedeelte, waar de natte graslanden en heidevegetaties floreren. In Lampenbroek worden – nadat systeemherstel is uitgevoerd – de bijzondere schraallanden omzoomd door houtwallen, terwijl in de omliggende percelen aan de westkant het open karakter behouden blijft door middel van maaibeheer. Houtwallen worden vitaal gehouden door deze af en toe af te zetten en opnieuw uit te laten lopen. Aan de oostkant van Lampenbroek wordt nieuwe bos gerealiseerd. In de vochtige boskern van het Beekbergerwoud wordt niet ingegrepen. Hier wordt de natuurlijke ontwikkeling gevolgd. In de omliggende bijzondere, schrale graslanden worden mantel-zoomvegetaties beheerd en behouden we enkele kleine bosjes en solitaire bomen.

Onze beheermaatregelen zijn vastgelegd in beschikbare programmatuur.

Natuurmonumenten blijft zich inzetten voor goede **belevingsmogelijkheden** die passend zijn bij de draagkracht van het

gebied. Om de kwaliteit van het gebied te borgen en aanwezige natuurwaarden te beschermen, is toezicht en handhaving noodzakelijk. Recreatieve routes worden, waar deze onze verantwoordelijkheid zijn, onderhouden op een manier die positief bijdraagt aan natuurwaarden in het gebied.

De IJsselvallei is een gebied met lage tot hoge bezoekersaantallen met regionale en lokale aantrekkingskracht, waar uitsluitend ingezet wordt op basisvoorzieningen voor beleving. Het recreatieve aanbod is hier beperkt tot garantie van openstelling en beleving van de essentie van het gebied.

In samenwerking met anderen

De maatregelen van Waterschap Vallei & Veluwe om een **verbetering van waterkwaliteit en -kwantiteit te realiseren** in de IJsselvallei stimuleren en ondersteunen wij, mits het ondersteunend is aan onze natuurdoelen.

De planten en dieren in natuurgebieden hebben te lijden onder activiteiten die impact hebben op water, bodem en lucht. Teveel meststoffen, bestrijdingsmiddelen in bodem en water en onttrekkingen van grondwater zijn hier voorbeelden van. Het realiseren van bufferzones rondom de natuurgebieden in de IJsselvallei zijn nodig om natuurwaardes te behouden en verder te kunnen ontwikkelen. De realisatie van (nieuwe) natuur en natuurinclusieve en regeneratieve landbouw bij particulieren en boeren kan hierbij helpen.

Daarnaast is het van belang dat we blijven zoeken naar diverse **duurzame** oplossingen voor (her-)gebruik van maaisel en andere reststoffen die vrijkomen bij ons beheer. Duurzame oplossingen kunnen kostenbesparing opleveren. Lokale oplossingen kunnen daarnaast extra rijbewegingen voorkomen (en daarmee uitstoot en gebruik van fossiele brandstoffen), zorgen voor langdurige CO₂-opslag en mogelijk zorgen voor verbetering van de bodems om onze gebieden heen. Het hergebruik van maaisel uit natuurgebieden kan zo bijdragen aan langdurige vormen van samenwerking met partijen in de IJsselvallei.

Wij doen onderzoek en **monitoring** om het gebied beter te begrijpen, ontwikkelingen van planten, dieren en omgevingscondities te volgen. Aan de hand van de resultaten evalueren we het beheer en stellen we eventueel bij.

Begrippenlijst

- **Eutrofiërende effecten:** Eutrofiëring is de vergroting van de voedselrijkdom in met name water. De effecten hiervan zijn een verhoogde productie van biomassa en een verlaging van de biodiversiteit doordat snelgroeïende soorten langzaam groeiende soorten wegdrücken. Zeer eutroof water is vaak alleen nog leefgebied voor (deels voor de mens giftige) algen.
- **Gebufferd water:** Een buffer of een zuurteregelaar is in de chemie een waterige oplossing van twee stoffen die zich in een bepaald evenwicht bevinden en een bepaalde pH (= zuurtegraad) aannemen. Bij verdunning, toevoegen van een zuur of een base zal deze pH nagenoeg constant blijven. De verstoring van het evenwicht en de zuurtegraad wordt dus 'gebufferd'. Opgelost calcium is een zeer belangrijke stof in het regelen van de PH in relatie tot natuurkwaliteit.
- **Habitats:** zijn leefgebieden of biotopen.
- **Kaderrichtlijn water:** De Kaderrichtlijn Water is een Europese richtlijn die voorschrijft dat de waterkwaliteit van de Europese wateren vanaf 2015 aan bepaalde eisen moet voldoen.
- **Natura 2000:** is een Europees netwerk van beschermde natuurgebieden op het grondgebied van de lidstaten van de Europese Unie. Dit netwerk vormt de hoeksteen van het beleid van de EU voor behoud en herstel van biodiversiteit. Natura 2000 is niet enkel ter bescherming van gebieden (biotopen), maar draagt ook bij aan bescherming van soorten (en hun habitats). Het Natura 2000-netwerk omvat alle gebieden die zijn beschermd op grond van de Vogelrichtlijn en de Habitatrichtlijn.
- **Gelders Natuurnetwerk;** dit is het Gelders netwerk van bestaande en nieuw aan te leggen natuurgebieden. Het netwerk moet bestaande natuurgebieden beter verbinden met elkaar en met het omringende agrarisch gebied.
- **Stikstofdepositie:** is het neerslaan van stikstofverbindingen die door menselijk handelen als vaste deeltjes in de lucht hangen. De neerslag van deze deeltjes heeft schadelijke gevolgen voor ecosystemen zoals veenmosrietland en trilveen. Een gevolg van de stikstofdepositie in ecosystemen is eutrofiëring en verzuring.
- **Alluviale bossen:** bossen die groeien op beek- of rivierafzettingen en die direct of indirect onder invloed staan van beek- of rivierwater.
- **Blauwgrasland:** Blauwgraslanden zijn drassige hooilanden die voedselarm zijn en kalkrijk water nodig hebben. Blauwgraslanden zijn herkenbaar aan de blauwachtige kleur van de planten die er groeien, waaronder blauwe zegge, blauwe knoop en Spaanse ruiter. Ze kunnen 's winters onder water staan, maar zullen 's zomers oppervlakkig uitdrogen. Door de graslanden jaarlijks te maaien en het maaisel af te voeren blijft het voedselarme karakter behouden. Hierdoor krijgen meer bijzondere plantensoorten een kans en neemt de soortenrijkdom toe.
- **Verzuring:** De bodem bevat van nature stoffen die zuren verwerken. Dit wordt wel de buffercapaciteit van de bodem genoemd. Hiertoe behoren kalk, mineralen, humus, aluminium- en ijzeroxiden. Zodra de buffercapaciteit op is, verzuurt de bodem. Hierdoor komen onder andere giftige metalen (aluminium) en nitraat vrij, die uitspoelen naar het grond- en oppervlaktewater. Ook belangrijke voedingsstoffen als kalium, calcium en magnesium spoelen weg. In uitgespoelde bodems vinden bomen en planten niet de juiste voedingsstoffen.